

ОЛЕКСАНДР КУЛЬЧИЦЬКИЙ: ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ, ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

УДК 161.242.2Кульчицький

DOI: <http://doi.org/10.30970/vps.2025.3201.04>

ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ ОЛЕКСАНДРА КУЛЬЧИЦЬКОГО

Ольга Гончаренко

*Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кафедра психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000, Україна
e-mail: olgegoncharenko@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-2710-6521*

У статті досліджено основні положення філософії свідомості українського філософа Олександра Кульчицького на підставі аналізу його праці «Нарис структурної психології» (Мюнхен, 1949). Розглянуто ознаки психічних явищ за Кульчицьким. Суб'єктивність психічних явищ філософ ототожнював із внутрішніми переживання та вважав їх доступними виключно суб'єкту. Взаємопроникнення психічних явищ Кульчицький описував як їх співіснування в один момент психічного життя, а також як співіснування у різні моменти психічного життя. Виявлено протиставлення філософом психічних та фізичних явищ. Психічні явища він розглядав як внутрішнє життя, а фізичні явища – як зовнішнє життя. Звернено увагу на розгляд Кульчицьким свідомості у зв'язку з несвідомим. Філософ вважав несвідоме необхідним для розуміння та пояснення свідомого психічного життя. Зроблено припущення, що у такий спосіб філософ намагався вирішити проблему взаємодії між психічним та тілесним життям. Особливу увагу у статті приділено вирішенню Кульчицьким психофізичної проблеми. З'ясовано, що філософ тяжів до дуалізму. Його підхід до вирішення психофізичної проблеми розглянуто у контексті філософії Рене Декарта, Франца Brentano, Казимира Твардовського та Теодора Ліппса. З'ясовано, що у спробі вирішення психофізичної проблеми Кульчицький зазнав опосередкованого впливу Декарта – цьому безпосередньо посприяв Твардовський. Кульчицький спробував у оригінальний спосіб узгодити концепцію психіки Твардовського з твердженням Ліппса про існування несвідомих психічних явищ. Виявлено подібність у підходах Олександра Кульчицького та Томаса Нагеля, Френка Джексона і Девіда Чалмерса стосовно визначення суб'єктивності та способів її протиставлення об'єктивності. Зроблено висновок про внесок Кульчицького у філософію свідомості.

Ключові слова: О. Кульчицький, аналітична філософія, свідомість, психофізична проблема, дуалізм.

Вступ

Природа свідомості та її відношення до тіла і зовнішнього світу є предметом вивчення філософії свідомості. Проблема відношення між свідомістю та фізичною реальністю є головною проблемою філософії свідомості. Цю проблему називають у філософії психофізичною проблемою. Підходи до вирішення психофізичної проблеми сягають XVII ст., хоча їх різні форми можна віднайти також у працях античних філософів. Психофізична проблема є предметом дискусій у англомовній аналітичній філософії, в якій вона відома як *mind-body problem*. Втім, питання природи свідомості та її зв'язку з тілом та зовнішнім світом цікавило також українських філософів. Зокрема, відповіді на них можна віднайти у праці Олександра Кульчицького «Нарис структурної психології» (Мюнхен, 1949). На жаль, філософія свідомості Кульчицького ще не ставала предметом окремого дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати основні положення філософії свідомості Кульчицького, а також з'ясувати їх потенціал з перспективи розвитку філософії свідомості та її дискусій у сучасному контексті.

Виклад основного матеріалу

Нарис структурної психології Кульчицького як вступ до філософії свідомості. Метою нарису структурної психології Кульчицького є опис цілості психічного життя. Щоб цього досягти, філософ виходить не від окремих психічних функцій та явищ, а від таких понять, як «психічна цілість» (в якій розрізняє свідомість та несвідоме) та «цілість дійсності». У такий спосіб він наближує психологію до філософії та вводить у неї психософічний аспект міркувань [Шумило-Кульчицький, 1949, с. 1–2]¹.

У характеристиці дійсності Олександр Кульчицький дотримується поділу Ніколая Гартмана на такі форми чи шари, як: *матеріальність, органічність, психічність, духовність*. Наприклад, кристал уособлює одну форму дійсності – матеріальність, рослина поєднує у собі дві форми – матеріальність та органічність, вища тварина та дитина приєднують до цих форм психічність, а національна культура у таких змістах, як мова, звичаї, релігія, наука тощо є проявом духовності. Кожна форма дійсності може бути, за Кульчицьким, окреслена за допомогою найзагальніших понять – категорій. Існують категорії, спільні для всіх форм. Такими категоріями є: єдність та різноманітність, елемент та цілість, внутрішність та зовнішність. Є також специфічні категорії, характерні лише для певних форм. Такими категоріями є: для матеріальності та органічності – час, простір, субстанційність, причинність, взаємодія; для психічності – психічний акт та зміст, психічна дія та її витвір, свідомість та несвідомість, приємність і неприємність; для духовності – свобода, цінність, особистість, ідея. Усі форми чи шари дійсності тісно взаємопов'язані між собою, хоча між ними є вищі та нижчі (с. 3).

Своєрідними ознаками психічних явищ Кульчицький вважає *суб'єктивність* та *взаємопроникнення*.

¹ Далі по тексті статті цитування цього джерела у формі вказування номерів сторінок. – Прим. ред.

Суб'єктивність психічних явищ філософ розглядає як внутрішнє життя на протигагу зовнішньому життю явищ фізичних. Суб'єктивність означає доступність виключно суб'єкту. Психічні явища є внутрішніми переживаннями суб'єкта. Суб'єктивність психічних явищ проявляється також у тому, що вони певною мірою залежні від суб'єкта. Втім, філософ не вважає, що психічні явища залежать тільки від суб'єкта та відокремлені від зовнішнього світу. Навпаки, сутність психічних явищ, на його переконання, полягає якраз у тому, що будучи суб'єктивними, даними тільки суб'єктові і від нього частково залежними, вони водночас спрямовані на щось, що лежить поза ними. Спрямованість на щось, що існує поза психічними явищами, Кульчицький називає інтенцією або *інтенціональністю*. Він пише, що психічні явища у своїй інтенціональності трансцендують себе, немов переступаючи межі психічного (с. 8).

Взаємопроникнення психічних явищ Кульчицький описує як їх співіснування в один момент психічного життя. Якщо явища органічного шару хоча й пов'язані між собою, проте функціонують у різних системах та взаємно не проникають і не пронизують одне одного, то явища психічного шару проявляються одночасно і не побіч одне одного, а немов би одне в одному в стані нероздільного взаємопроникнення. Наприклад, такі процеси, як дихання, травлення чи кровообіг хоч і взаємопов'язані між собою, проте відбуваються в окремих системах живого організму. Натомість, такі психічні явища, як читання, розуміння прочитаного та зацікавлення прочитаним відбуваються водночас (с. 9). Взаємопроникнення психічних явищ філософ також розумів як співіснування у різні моменти психічного життя, коли всі стани минулого у своєрідний спосіб проникають у теперішність та разом з нею входять у майбутнє (с. 10). Взаємопроникнення психічних явищ означає для нього також інтегративний зв'язок: якщо зміна торкається частини, то вона торкається цілості (с. 11).

Поняття цілості Кульчицький відносив до зовнішньої ознаки психічності. Цілістю філософ називає таку впорядкованість частин, до якої не можна нічого додати чи відняти без суттєвої зміни предмета, який внаслідок цього має характер завершеності. Сутність цілості, на його думку, полягає у тому, що в ній кожна частина має своє визначене місце і свою визначену роль, внаслідок чого існує залежність частини від цілості. Якщо ми хочемо зрозуміти частини, необхідно зрозуміти цілість. Першість цілості над частинами відрізняє пізнання психіки і психічних явищ від пізнання фізичних явищ, де ми виходимо від елементів (с. 12).

Структуру психіки філософ вважає внутрішньою ознакою психічності. Її суттєвою ознакою він визначає відсутність просторовості (с. 13). Внаслідок цього психічні явища втрачають характер матеріальності: вони є чимось духовним, подібним до недосяжного смислам вітру. Кульчицький розрізняє два значення поняття структури та вважає їх не лише суперечливими, але й такими, що взаємно доповнюють одне одного. Перше значення має описовий характер. Психічне життя, як чергування психічних змістів, незважаючи на свою різноманітність, не розпадається на поодинокі переживання, а проявляє внутрішній зв'язок (с. 14). У другому значенні поняття структури

пов'язується не з психічними змістами, а з диспозиціями, тобто з передумовами, що спричиняють відносно постійний спосіб переживання психічних явищ, наприклад, смутку, любові, абстрактного мислення тощо. У такому розумінні структура має трансфеноменальний (існує поза явищами) і трансцендентний (існує поза безпосереднім досвідом) характер (с. 15).

Свідомість Кульчицький розглядає у зв'язку із *несвідомим*. На його переконання свідомість не можна зрозуміти без її основи – несвідомого, а несвідоме не можна зрозуміти інакше як через свідомість та його прояви у сфері свідомості й у відношенні до неї (с. 18).

Філософ не може дати визначення поняттю «свідомість». Він наводить гумористичну відповідь американського студента, який на запитання «Що таке свідомість?», відповів: «Це та ознака психічного життя, яка зникає під дією наркозу», а коли йому зауважили, що визначення не повинно бути заперечним, то додав: «І це та ознака психічного життя, яка з'являється, коли дія наркозу припиняється» (с. 19). Єдиним можливим підходом до визначення свідомості Кульчицький вважає вказівку на ті обставини, за яких ми маємо справу зі свідомістю. У такий спосіб філософ здійснює спробу зіставлення психічних явищ із більшим чи меншим ступенем свідомості для того, щоб вказати на основну різницю між ними й у такий спосіб наблизитися до інтуїтивного охоплення сутності свідомості. Філософ переконаний, що свідомість не є єдиною цілісністю. Тільки один пункт тобто один психічний зміст перебуває у свідомості, а саме: точка свідомості. Від осередка ясної свідомості розтягуються, ніде строго не відмежовані, її відтинки аж до несвідомого (с. 20).

Усупереч усталеним поглядам на несвідоме як щось, що суперечить свідомості, Кульчицький вважає несвідоме необхідним для розуміння та пояснення свідомого психічного життя. У визначенні несвідомого він поділяє думку Теодора Ліппса про те, що у психічному житті несвідомі процеси тієї самої природи, що й свідомі процеси: переважна більшість психічних процесів відбувається в глибинах підсвідомого, а тільки дещо із цього несвідомого психічного життя підноситься понад поверхнею психічного життя у свідомість (с. 22).

Кульчицький розглядає свідомість як «переживання належності психічних змістів до “я”» (с. 23). Первинним предметом свідомості він визначає те, що в переживанні переживається, тобто зміст переживання, вторинним предметом є сам носій переживання, тобто «я», а третинним – саме переживання: «Відношення змістів до “я” стає змістом нашого “я”, тобто стає змістом свідомості» (с. 25). У такому разі несвідомим є, по-перше, те, що у жодний спосіб внутрішньо не існує, як переживання; по-друге, те, про що не знаємо, як про предмет; по-третє, те, що не прийшло до знання себе самого (с. 26).

Кульчицький розуміє свідомість як протиставлення внутрішніх дій та зовнішніх обставин. Це пояснює взаємозв'язок між свідомим та несвідомим у цілості психічного життя. Не все, чим живе особа, вона переживає. І навпаки, свідомість проявляється тільки там, де на основі доцільності це є потрібним, тобто тільки у випадках конфліктів (с. 30). Таким чином, у свідомості виображується не все життя, а лише конфлікт між «я» та світом (с. 31).

Центром свідомого психічного життя Кульчицький визначає «я». Він пояснює, що для кожного психічного явища характерна цілковита належність якомусь «я» [Кульчицький, 1995, с. 54]. Описуючи відношення між свідомістю і «я», філософ вдається до схеми точки Ліппса, з якої на всі боки випромінюються лінії. Початковий пункт, з якого виходять лінії, – це «я». Кінцевими пунктами, які закінчують кожну лінію, будуть предмети, на які спрямована свідомість. Якщо центральний пункт зображує в цій схемі «я», а протилежні пункти, що завершують лінії, – предмети свідомості, то лінії, що розходяться із центру «я», символізують свідомість [Кульчицький, 1995, с. 54].

Кульчицький звертає увагу на те, що розуміння «я» ускладнене багатозначністю та неясністю поняття «я». Філософ розрізняє: феноменальне «я», сомато-психологічне «я», характеротворче «я», духовно-ідеальне «я», соціальне «я», біографічно-історичне «я» та реальне «я». *Феноменальне «я»* вчений вважає передумовою людської свідомості та центром психічного переживання. *Феноменальне «я»* є «чистим я» тобто основою, на якій залежно від психічних змістів виникають усі «я». Трансцендентна основа цих «я» не може, на думку Кульчицького, бути предметом психологічного досвіду. Це є «реальне «я», про гіпотетичну субстанціальність якого можна розмірковувати лише метафізично (с. 43).

Від внутрішнього, феноменального «я» Кульчицький відрізняє зовнішнє «я». Для цього «я» філософ пропонує поняття «особа». На його думку, це поняття має радше філософсько-метафізичне, аніж психологічне забарвлення, оскільки особа є втіленням психічнофізичної єдності. Критеріями особи як психіфізичної єдності тіла і душі Кульчицький визначає: індивідуальність, телеологічність, аксіологічність (цінність особи як індивідуальності), феноменологічність (самосвідомість, звернення особи на себе) (с. 46).

Кульчицький здійснює спробу психософічної інтерпретації свідомості з перспективи філософської антропології. Його цікавлять питання відношення окремих психічних станів до цілості дійсності та можливості й сенси людського існування, що у них здійснюються. Здатність людини до пізнання світу філософ пояснює спроможностями її психіки, а саме спрямованістю свідомості на предмети пізнання, власні дії та «я». У такий спосіб людина пізнає світ та власне існування у ньому. Відношення між суб'єктом та світом філософ вважає коекзистенційним: душа – це переживаний світ (с. 62).

Нарис структурної психології Кульчицького з перспективи розвитку філософії свідомості. Розрізнення українським філософом психічного і тілесного життя свідчить про його тяжіння до дуалізму. Відомо, що Рене Декарт розрізняв протяжні речі (*res extensa*) та мислячі речі (*res cogitans*) [Декарт, 2020, с. 117–121]. Він також розумів мислення як єдність суб'єктивних психічних станів. Це є помітним у Кульчицького, коли він міркує про відсутність спільних сутнісних ознак психічного та фізичного життя, твердить про доступність психічних явищ для внутрішнього досвіду та міркує про їхнє взаємопроникнення.

Олександр Кульчицький міг зацікавитися філософією Рене Декарта під впливом свого викладача філософії у Львівському університеті – Казимежа Твардовського, який репрезентував у філософії традицію Франца Brentano. Твардовський припускав, що психічна діяльність є функцією мозку, тому що зміни у мозку зумовлюють зміни у діяльності психіки. Втім, філософ не міг психічну дію назвати функцією мозку, тому що не мав достатніх доказів, що психічна діяльність є виключно результатом діяльності мозку. Стосовно цього польський філософ наводив факти, які доводили відмінність між психічним та тілесним життям: фізичні явища протяжні у просторі, психічні явища – ні; фізичні явища доступні для зовнішнього досвіду, психічні явища – винятково для внутрішнього [Twardowski, 1927, s. 6–9]. На противагу Огюсту Конту, який вважав внутрішній досвід неможливим, тому що ніхто не може спостерігати власну когнітивну діяльність, Казимеж Твардовський був упевнений, що сприйняття власних духовних станів можливе для людини. В іншому випадку було б незрозуміло, звідки їй відомо про власні психічні дії.

Ствердження Кульчицьким спрямованості психічних явищ на щось, що перебуває за межами психічного, виявляє його обізнаність з теорією інтенціональності Твардовського. Казимеж Твардовський слідом за Францом Brentano та Аристотелем вважав, що будь-яке психічне явище відноситься до якогось іманентного предмета [Twardowski, 1965, s. 3]. Це означає, що явищ свідомості, які б не належали до тих чи інших предметів поза свідомістю і яким би не відповідали жодні змісти всередині свідомості, немає. Кульчицький відповідно до теорії інтенціональності Твардовського розрізняє у свідомості зміст переживання, «я» та саме переживання.

Помітно, що Кульчицький припускав існування несвідомого підґрунтя свідомого психічного життя. У цьому він поривав із запереченням Brentano гіпотези про існування несвідомих психічних явищ. Brentano вважав, що не існує жодного психічного явища, яке не було би свідомістю про об'єкт. Слово «несвідомий» філософ вживав у пасивному значенні: «говорячи про річ, яка не усвідомлюється» [Brentano, 2009, p. 79]. На його думку, психічного явища, про яке ми не мали б жодного уявлення, не існує. Тобто несвідомої свідомості не існує [Brentano, 2009, p. 106]. Твардовський сумнівався в існуванні несвідомих психічних явищ, проте цілком не відкидав гіпотези про їхнє існування, оскільки вважав, що «можна спробувати піти і цим шляхом, якщо комусь вистачить на це сил» [Baleu, 1938, s. 344]. Кульчицький був одним із тих учнів Твардовського, хто спробував це зробити. Він розумів несвідоме як психічне. У такий спосіб він також намагався вирішити проблему взаємодії між психічним та тілесним життям.

Найточніше значення поняття несвідомого для розуміння і пояснення свідомого психічного життя окреслив представник філософської школи Brentano – Ліппс. Цей філософ вважав, що у психічному житті несвідомі процеси є тієї самої природи, що й свідомі процеси, тому саме поняття несвідомого є необхідним для відновлення каузальних прогалин між психічними процесами. Несвідоме Ліппс визначав як психічне. У такий спосіб він прагнув віднести несвідоме до психічного взаємозв'язку. Хоча філософ і не виключав

можливості фізіологічного пояснення несвідомого, проте не вважав його достовірним [Lipps, 1896, S. 3].

Ліппс не зупинявся на безпосередній свідомості суб'єктивності. У цьому його переконували, наприклад, судження про зовнішні процеси, пережиті у сновидіннях. Філософ міркував про «я» не як про безпосередньо пережите, а як про те, що перебуває за межами переживання – «трансцендентне», тобто те, що існує незалежно від нього, як реальне «я». Ось це реальне «я» Ліппс вважав чимось невідомим самим по собі, яке ми тільки подумки повинні закласти в основу безпосередньо пережитого «я» [Lipps, 1896, S. 8].

Метафізичне трактування Ліппсом реального «я» знайшло відображення у міркуваннях Кульчицького. Він також вважав, що про реальне «я» можна розмірковувати лише метафізично. Розгляд Кульчицьким свідомості у зв'язку із несвідомим дав йому змогу також міркувати, хоч і у переносному значенні, про психічні явища вищого, більш свідомого чи усвідомленого, більш наближеного до «духовності», й нижчого, підсвідомого, більш «глибинного», наближеного до тваринності, «органічності» усього психічного шару [Кульчицький, 1995, с. 58].

Нарис структурної психології Кульчицького в контексті сучасних дискусій у філософії свідомості. Належність психічних переживань виключно суб'єкту Кульчицький назвав суб'єктивністю. Він це пояснював таким прикладом: жоден стан душі Санчо Пансо неможливий для Дон Кіхота [Кульчицький, 1995, с. 51]. Вважаючи психічні явища внутрішніми, філософ мав на увазі ту обставину, що вони не виявляються ззовні, як ріст чи рух тварин, але все ж якось позначаються у недоступній для сторонніх сутності суб'єкта, в якому вони виявляються. Протиставленням суб'єктивності об'єктивності філософ намагався розрізнити ментальне та фізичне. Подібні прагнення у аналітичній філософії здійснили зокрема Томас Нагель, Френк Джексон та Девід Чалмерс.

Редукцію свідомості до фізичних понять заперечує Нагель. На його думку, організм має свідомий досвід. Це означає, що існують факти, недосяжні для людського розуміння. Ці міркування Нагеля мають пряме відношення до психофізичної проблеми: якщо факти досвіду доступні тільки з однієї точки зору, то їх неможливо розкрити через фізичну діяльність організму [Нагель, 2014, с. 215].

Унікальність досвіду переживання доводить Джексон. Його аргумент знання на користь квалія – безпосередньо інтуїтивних сприймань, які є повністю суб'єктивними – полягає у складності заперечити його центральне твердження, що полягає у можливості володіння усією фізичною інформацією як такою. Джексон наводить уявний приклад особливого досвіду сприйняття кольорів у чоловіка на ім'я Фред. Він зазначає, що існує певна властивість досвіду Фреда щодо якої ми залишаємося не обізнаними. Навіть якщо ми колись дізнаємося, якою є ця властивість, ми все одно не знатимемо, як це бути Фредом, тому що ми – не Фред [Джексон, 2014, с. 267].

Проблему досвіду Чалмерс називає важкою проблемою свідомості. Він згоден з Нагелем, що суб'єктивним аспектом організму є досвід. Філософ вважає, що усі стани досвіду об'єднує те, «що є щось, схоже на те, як воно – бути

в цих станах. Усі вони є станами досвіду» [Чалмерс, 2014, с. 303]. Важку проблему свідомості Чалмерс пов'язує з питанням, чому фізична обробка інформації породжує багате внутрішнє життя та як вона переживається у досвіді.

Кульчицького та Чалмерса єднає прагнення до розвитку теорії свідомості. Хоч філософи й вважають, що внутрішній досвід не є доступний для прямого спостереження, втім вони погоджуються у цінності непрямих джерел для його пізнання.

Висновки

Проблему свідомості Кульчицький розв'язував аналітично. Його зусилля вирізняє прагнення до точності та ясності у визначенні понять. Свідченням цьому є пошук підходів для визначення свідомості, феноменального «я», особи, а також спроба розрізнення двох значень структури психіки. У спробі вирішення психофізичної проблеми Кульчицький зазнав опосередкованого впливу Декарта, безпосередньо якому посприяв Твардовський. Кульчицький спробував у оригінальний спосіб узгодити концепцію психіки Твардовського з твердженням Ліппса про існування несвідомих психічних явищ. Спроба Кульчицького пояснити суб'єктивність подібна до пошукових стратегій сучасних представників філософії свідомості довести існування суб'єктивності на протипагу об'єктивності. Це переконує у внеску Кульчицького до філософії свідомості та мотивує до його актуалізації в сучасному контексті.

Список використаних джерел

1. Декарт Р. Медитації про першу філософію, в яких доведено існування Бога й відмінність людської душі від тіла / пер. з фр., лат. О. Хоми. Рене Декарт. *Метафізичні твори*. Харків : Фоліо, 2020. С. 99–164.
2. Джексон Ф. Епіфеноменальні кваліа / пер. з англ. І. Грабовського. *Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку* / за наук. ред. А. С. Синиці. Львів : Літопис, 2014. С. 260–273.
3. Кульчицький О. Нарис структурної психології. Мюнхен : Український вільний університет, 1949. 133 с.
4. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. Мюнхен – Львів : Український вільний університет, 1995. 163 с.
5. Нагель Т. На що схоже бути кажаном? / пер. з англ. А. Синиці. *Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку* / за наук. ред. А. С. Синиці. Львів : Літопис, 2014. С. 207–222.
6. Чалмерс Д. Сміливо зустрічаючи проблему свідомості / пер. з англ. У. Луц. *Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку* / за наук. ред. А. С. Синиці. Львів : Літопис, 2014. С. 301–334.
7. Baley S. Kazimierz Twardowski a kierunki psychologii współczesnej. *Przegląd filozoficzny*. 1938. Vol. XLI. S. 339–344.
8. Brentano F. Psychology from an Empirical Standpoint [1874] / transl. from German by A. C. Rancurello, D. B. Terrell and L. L. McAlister, ed. by O. Kraus, English edition ed. by L. L. McAlister with a new introduction by P. Simons. London and New York : Routledge, 2009. XVI, 322 p.
9. Lipps T. Der Begriff des Unbewussten in der Psychologie. München : Verlag von J. F. Lehmann, 1896. 19 s.

10. Twardowski K. O psychologii, jej przedmiocie, zadaniach, metodzie, stosunku do innych nauk i jej rozwoju. K. Twardowski. *Wybrane pisma filozoficzne*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965. S. 241–291.
11. Twardowski K. Psychologia wobec fizjologii i filozofii. K. Twardowski. *Rozprawy i artykuły filozoficzne*. Lwów : Księgarnia S. A. «Książnica-Atlas» T. N. S. W., 1927. S. 3–32.

References

- Baley, S. (1938). Kazimierz Twardowski a kierunki psychologii współczesnej. *Przegląd Filozoficzny*, 41, 339–344.
- Brentano, F. (2009). *Psychology from an Empirical Standpoint* [1874] / transl. from German by A. C. Rancurello, D. B. Terrell and L. L. McAlister, ed. by O. Kraus, English edition ed. by L. L. McAlister with a new introduction by P. Simons. London & New York: Routledge.
- Chalmers, D. (2014). Smilyvo zustrichaiuchy problemu svidomosti [Facing up to the problem of consciousness] / transl. from English by U. Lushch. In A. Synytsia (ed.), *Antolohiia suchasnoi analitychnoi filosofii, abo zhuk zalyshaie korobku* [Anthology of Contemporary Analytic Philosophy, or Beetle Leaves a Box] (pp. 301–334). Lviv: Litopys. (In Ukrainian).
- Descartes, R. (2020). Medytatsii pro pershu filosofiiu, v yakykh dovedeno isnuvannia Boha y vidminnist liudskoi dushi vid tila [Meditations on First Philosophy, in which the existence of God and the immortality of the soul are demonstrated] / transl. from French, Latin by O. Khoma. In René Descartes, *Metafizychni tvory* [Metaphysical works] (pp. 99–164). Kharkiv : Folio, 2020. (In Ukrainian).
- Jackson, F. (2014). Epifenomenalni kvalia [Epiphenomenal qualia] / transl. from English by I. Hrabovskyi. In A. Synytsia (ed.), *Antolohiia suchasnoi analitychnoi filosofii, abo zhuk zalyshaie korobku* [Anthology of Contemporary Analytic Philosophy, or Beetle Leaves a Box] (pp. 260–273). Lviv: Litopys. (In Ukrainian).
- Kulchytskyi, O. (1995). *Osnovy filosofii i filosofichnykh nauk* [Fundamentals of Philosophy and Philosophical Sciences]. Munich–Lviv: Ukrainian Free University. (In Ukrainian).
- Lipps, T. (1896). *Der Begriff des Unbewussten in der Psychologie*. München: Verlag von J. F. Lehmann.
- Nagel, T. (2014). Na shcho skhozhe buty kazhanom? [What is it like to be a bat?] / transl. from English by A. Synytsia. In A. Synytsia (ed.), *Antolohiia suchasnoi analitychnoi filosofii, abo zhuk zalyshaie korobku* [Anthology of Contemporary Analytic Philosophy, or Beetle Leaves a Box] (pp. 207–222). Lviv: Litopys. (In Ukrainian).
- Shumylo-Kulchytskyi, O. (1949). *Narys strukturnoi psykholohii* [An Essay on Structural Psychology]. Munich: Ukrainian Free University. (In Ukrainian).
- Twardowski, K. (1927). Psychologia wobec fizjologii i filozofii. In K. Twardowski, *Rozprawy i artykuły filozoficzne* (pp. 3–32). Lwów: Księgarnia S. A. «Książnica-Atlas» T. N. S. W.
- Twardowski, K. (1965). O psychologii, jej przedmiocie, zadaniach, metodzie, stosunku do innych nauk i jej rozwoju. In K. Twardowski, *Wybrane pisma filozoficzne* (pp. 241–291). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

OLEKSANDR KULCHYTSKYI'S PHILOSOPHY OF MIND**Olha Honcharenko**

*Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine,
Department of Psychology, Pedagogy and Socio-Economic Disciplines
Shevchenko Str., 46, Khmelnytskyi, 29000, Ukraine
e-mail: olgegoncharenko@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-2710-6521*

The article deals with the main tenets of the philosophy of mind developed by the Ukrainian philosopher Oleksandr Kulchytskyi based on an analysis of his work «An Essay on Structural Psychology» (Munich, 1949). The signs of mental phenomena according to Kulchytskyi are considered. The philosopher identified the subjectivity of mental phenomena with internal experiences and considered them accessible exclusively to the subject. Kulchytskyi described the integration of mental phenomena as their coexistence at a single moment of mental life, as well as their coexistence at different moments of mental life. His opposition of mental and physical phenomena is revealed. He viewed mental phenomena as inner life and physical phenomena as outer life. Attention is drawn to Kulchytskyi's consideration of consciousness in connection with the unconscious. It is assumed that in this way the philosopher tried to solve the problem of interaction between mental and physical life. Special emphasis is placed on Kulchytskyi's approach to the psychophysical problem (mind-body problem). It is shown that the philosopher tended to dualism. His approach to solving the psychophysical problem is considered in the context of the philosophy of René Descartes, Franz Brentano, Kazimierz Twardowski and Theodor Lipps. It has been established that in his attempt to solve the psychophysical problem, Kulchytskyi was indirectly influenced by Descartes – this influence was mediated directly by Twardowski. Kulchytskyi attempted to reconcile Twardowski's concept of the psyche with Lipps' assertion of the existence of unconscious mental phenomena in an original way. The similarities in the approaches of Oleksandr Kulchytskyi and Thomas Nagel, Frank Jackson and David Chalmers to the definition of subjectivity and the ways of its opposition to objectivity are revealed. The author concludes that Kulchytskyi's contribution to the national and foreign discourse of the philosophy of mind is significant.

Keywords: O. Kulchytskyi, analytic philosophy, consciousness, psychophysical problem, dualism.

Отримано / Received: 05.02.2025